

Олександр Мушинка

ОБРАЗ БІЖЕНЦІВ-РОМІВ У СЛОВАЦЬКОМУ І ЧЕСЬКОМУ КОНТЕКСТІ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОГО НАПАДУ НА УКРАЇНУ В ЛЮТОМУ 2022 РОКУ

День 24 лютого 2022 року був шоком для цілого цивілізованого світу. Безпрецедентне вторгнення Росії на Україну і початок т. зв. «спеціальної операції» означав, що війна, яка фактично почалася в 2014 році опинилася на зовсім іншому «рівелі». Результатом цього, крім іншого, була масова міграція українських громадян за кордон, у тому числі до Словаччини і Чехії. Між сотнями тисяч біженців, які були змушені покинути Україну, були і Роми.

Реакція словацької і чеської громади на цю ситуацію була не очікувана. І наперекір досить високим тодішнім проросійським преференціям у Словаччині і Чехії – які на жаль продовжуються і надалі [1][2] – реакція була несподівано позитивна. На місцеві умови, неймовірно висока хвиля солідарності, допомоги, активності дала можливість сотням тисяч біженців з України безпечно переїхати до інших країн або і поселитися в Чехії та Словаччині.

Однак сприйняття чеського і словацького суспільства біженців не було незмінним і компактним. Як виявилось, ставлення до біженці було значно селективне. Залишу поза оцінку різні дезінформаційні структури, які доволі швидко почали критикувати допомогу загалом, і коротко зосереджусь саме на ситуації біженців-ромів у цих державах. У цілому ситуацію можемо проаналізувати – або краще описати – мінімально в трьох категоріях, у рамках, у котрих є декілька специфічних розбіжностей.

1. Першу категорію представляють засоби масової інформації. У тому сенсі можемо розрізнити як мінімум чотири категорії:

- 1.1. Чеські загальні засоби масової інформації;
- 1.2. Словацькі загальні засоби масової інформації;
- 1.3. Чеські ромські або про-ромські засоби масової інформації;
- 1.4. Словацькі ромські або про-ромські засоби масової комунікації.

2. Другу категорію представляють реакції державних органів. У тому сенсі можемо розрізнити як мінімум три категорії:

- 2.1. Державні органи Чехії;
- 2.2. Державні органи Словаччини;
- 2.3. Адміністрація Уповноваженого Уряду Словацької Республіки у справах ромських громад.

3. Останню категорію в рамках цієї теми представляють реакції гуманітарних громадських організацій. У тому сенсі можемо розрізнити як мінімум дві категорії:

3.1. Реакція громадських організацій в Чехії;

3.2. Реакція громадських організацій в Словаччині.

Початок цілого процесу, який будемо коротко описувати, представляє репортаж чеського журналіста і коментатора Любоша Палати, який вже довго орієнтує свої репортажі, крім іншого, і на ситуацію в Україні (дуже спрощено можемо сказати, що він твердо стоїть на проукраїнських позиціях). Свідченням цього є його репортаж від 3-го березня 2022 р., тобто після вторгнення російських загарбників на територію України, який він опублікував на чеському веб-сайті Dennik.cz під назвою *Шок для словаків. Між біженцями з України є і українські роми* [3]. У цій статті (репортажі) Любош Палата описав тодішню ситуацію на українсько-словацькому кордоні у стосунку до українських ромів.

Дозвольте на цьому місці цитувати декілька речень з цієї статті, які досконало показують сприйняття ромів у Словаччині, а пізніше у Чехії: *„Українські роми не чекали нічого, і як тільки почалася війна, жінки та діти втекли. Проте ромів з України не так тепло приймають у східній Словаччині, як «білих» українців* [3]. Любош Палата далі описує ситуацію в таборі біженців у місті Гуменне, в якому опинилося і немало ромів з України. Голова цього табору, полковник Поухан ромів з України описує однозначно негативно: *«Вони скористалися ситуацією. Це не ті люди, яким безпосередньо загрожує війна. Це прикордонні люди, вони скористалися тим, що ми їм тут готуємо гарячу їжу і вони отримують допомогу з гуманітарної допомоги»*[3].

Стаття Любоша Палати була написана з позицій людини, яка дбає про дотримання основних прав особистості, однак описав вкрай негативне ставлення до ромів з боку представників не тільки словацької громадськості, але і представників словацьких урядових структур. Для журналіста з Чехії це було в актуальній ситуації, як щось незрозуміле.

Реакція словацьких засобів масової інформації прийшла вже наступного дня (4 березня 2022 р.), коли у газеті «Правда» був опублікований репортаж із недалекого прикордонного села Павлівці над Угом, про допомогу українським біженцям-ромам посередництвом дії місцевої Апостольської церкви, яка діє у місцевій ромській громаді, і посередництвом місцевих ромів. Стаття Яни Варгової *У Павловцях допомагають біженцям, яких ніхто не хоче*, по суті представила наратив, який говорить про те, що коли виникає якась проблема з ромами, то цю проблему мають вирішувати ромські або про-ромські організації [4].

Цей наратив поступово почала перебирати і офіційна політика словацького уряду, яка в основному цікавилася ситуацією біженців загалом, а ромів залишила в компетенції адміністрації Уповноваженого Уряду Словацької Республіки у справах ромських громад, яким є на сьогодні Ян Геро.

Про це вже 10 березня 2022 р. писала, наприклад, словацька бульварна газета *Cas.sk* в інформаційній статті *Групи Урядового уповноваженого у справах ромських громад працюють на прикордонних переходах: важлива місія* [5], в

якій дослівно пишеться таке: «Також на прикордонних переходах з Україною працюють моніторингові групи адміністрації Уповноваженого Уряду Словацької Республіки у справах ромських громад. Їхнє завдання – виявляти кризові ситуації та запобігати подіям, які можуть призвести до нерівного ставлення до українських емігрантів через їх належність до національної меншини. [...] «Наш офіс надає практичну допомогу, яка спрямована в першу чергу на емігрантів, яким легше спілкуватися ромською мовою. Ми допомагаємо їм з перекладом документів, з наданням проживання та транспорту», – сказав Герой. Його офіс також вважає надзвичайно важливим, щоб біженці з уразливих груп отримували своєчасну та правдиву інформацію про можливості знайти притулок після прибуття до Словаччини. [...] Управління Уповноваженого Уряду Словацької Республіки у справах ромських громад створило координаційний комітет, членами якого є державні, неурядові організації та церкви»[5].

Ставлення словацького уряду до цієї справи ставало значно пасивнішим, і детальніше цим ніхто не цікавився (за винятком адміністрації уповноваженого)[6]. Ця пасивність була результатом і того, що переважна частина ромських біженців з України перебувала на території Словаччини доволі коротко. Частина виїхала до інших країн – головним чином до Чехії, Угорщини, але так само до Німеччини тощо – або повернулася назад в Україну.

Інша ситуація була в Чеській республіці, яка для багатьох ромських біженців стала кінцевою державою, або державою, де зупинилися на довший час. Ситуація в Чехії з ромськими біженцями з України була набагато складнішою. У засобах масової інформації досить скоро появились репортажі про ромів, які через відсутність адекватної допомоги залишалися на залізничних станціях Брна чи Праги. Специфіка ромів, крім іншого, полягала ще й в тому, що вони являли собою більші сімейні угруповання (більш чисельні сім'ї), які хотіли бути поселені разом, і частина з них мала, крім українського, і угорський паспорт. Чеський уряд щодо першої специфіки не знав, як швидко реагувати: рішення почали з'являтися аж протягом травня 2022 р., однак дуже скоро появилася реакція в контексті другої специфічної ознаки. Чеський уряд однозначно заявив, що (ромські) біженці з угорським паспортом не мають права на допомогу, бо вони представляють громадян Європейської унії, і ними має займатися в першу чергу уряд Угорщини. Детально про це писали головним чином засоби масової інформації Чехії [7].

Ситуацію з недостойним і важким станом ромських біженців урешті-решт мусили вирішувати чеські громадські організації. У результаті їхніх дій частина ромів була поміщена в різних частинах Чехії, а переважна частина ромських біженців виїхала далі на Захід.

У контексті дій засобів масової інформації інша ситуація була у випадку, коли про стан ромських біженців інформували ромські і проромські медіа. Тут треба однозначно сказати, що їхня роль була не тільки значно позитивна – що в загальному і не дивує, – а й дуже швидка. Абсолютно першим, хто інформував про ситуацію ромів на Україні і на українських кордонах в контексті ромських біженців з України, було ромське веб-телебачення *Gypsy television*, редактор

якого Роберт Гангурбаджо вже 24 лютого 2022 року представив репортаж про ситуацію ромів-біженців з України на українсько-угорському кордоні [8]. Про ситуацію ромських біженців з України дуже позитивно інформувала і ромська редакція Словацького радіо і телебачення, яка принесла декілька репортажів на цю тему [9]. Самостійною темою є інформації від ромського веб-сайту з Чехії *romea.cz*, який уже довгий час систематично інформує про ситуацію ромів, в тому числі і на Україні. Однак аналіз цих інформацій був би вже поза можливостей цієї статті.

1. Čo ruská agresia skutočne znamená pre Slovensko? URL: <https://www.globsec.org/news/co-ruska-agresia-skutocne-znamenana-pre-slovensko/> (дата звернення: 20.09.2022).
2. Kerekes, D. Na Slovensku prevažuje želanie, aby vojnu vyhralo Rusko. URL: <https://dennikn.sk/3008629/na-slovensku-prevazuje-zelanie-aby-vojnu-vyhralo-rusko/?ref=list> (дата звернення: 17.09.2022).
3. Luboš Palata: Šok pro Slováky. Mezi uprchlíky z Ukrajiny jsou i ukrajinští Romové. URL: <https://www.denik.cz/staty-mimo-eu/ukrajina-romove-ukrajinci-uprchlici-slovensko-20220301.html> (дата звернення: 17.09.2022).
5. Jana Vargová: V Pavlovciach pomáhajú utečencom, ktorých nikto nechce. URL: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/618919-v-pavlovciach-pomahaju-utecencom-ktorych-nikto-nechce/> (дата звернення: 20.09.2022).
6. Na hraničných priechodoch pracujú tímy splnomocnenca vlády pre rómske komunity: Dôležité poslanie. URL: <https://www.cas.sk/clanok/2654181/na-hranicnych-priechodoch-pracuju-timy-splnomocnenca-vlady-pre-romske-komunity-dolezite-poslanie/> (дата звернення: 20.09.2022).
7. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. URL: <https://romovia.vlada.gov.sk/pomoc-odidencom-z-ukrajiny/> (дата звернення: 20.09.2022).
8. Romští uprchlíci z Ukrajiny s maďarským pasem. Kde se vzali? Kolik jich v ČR je a mají nárok na nějakou pomoc? URL: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/romsti-uprchlici-z-ukrajiny-s-madarskym-pasem.kde-se-vzali-kolik-jich-v-cr-je-a-maji-narok-na-nejakou-pomoc> (дата звернення: 17.09.2022).
9. Niektorí Rómovia opúšťajú Ukrajinu. Uviazli na maďarskej hranici. URL: https://www.gipsytv.eu/gipsy-television/spravy/slovensko/video-niektori-romovia-opustaju-ukrajinu.-uviazli-na-madarskej-hranici..html?page_id=5772 (дата звернення: 20.09.2022).
10. Dobrý deň, Patria – rómsky. URL: <https://www.rtv.slovakia.sk/televizia/archiv/18567/328196#1182> (дата звернення: 17.09.2022).